

УДК 343.137.9

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1253356>

С.В. ДАВИДЕНКО,

доцент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: svetlanadavydenkokh17@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8458-3845>

Є.О. БОКОВИКОВА,

студентка Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail: jennygeorge1234@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0577-3569>

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ: ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

S.V. DAVYDENKO,

Ass. Professor, Chair of Criminal Procedure and Investigative Activities, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine, e-mail: svetlanadavydenkokh17@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8458-3845>

YE.O. BOKOVYKOVA,

Student, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine, e-mail: jennygeorge1234@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0577-3569>

RECONCILIATION AGREEMENT BETWEEN THE VICTIM AND THE SUSPECTED OR ACCUSED: IMPROVEMENT OF LEGAL REGULATION

Постановка проблеми

Шляхом удосконалення кримінального процесуального законодавства України, що регламентує процедуру укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, може бути вирішена низка теоретичних і практичних проблем, які систематично виникають після запровадження цього інституту до національного законодавства. Здійснення кримінального провадження на підставі угод як особливого порядку кримінального провадження має на меті, насамперед, розв'язання наявного кримінально-правового конфлікту між його учасниками, спрощення та скорочення загальної процедури кримінального провадження, забезпечення процесуальної економії, зменшення навантаження на суди, надання самостійності сторонам угоди щодо вирішення питання про призначення узгодженого ними покарання або

призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням.

Дослідженню проблем, які виникають в процесі укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, Н.В. Неледва розглядає проблемні питання щодо відмови суду у затвердженні угоди про примирення у кримінальному процесі, також автором визначено підстави для надання повторної можливості сторонам укласти дану угоду [1]. М.І. Карпенко вважає, що для ефективного вирішення проблем, що виникають при укладенні угоди про примирення необхідним є прийняття Закону України «Про медіацію» [2]. У зв'язку з цим, предметом наукових досліджень є і сам процес медіації. Ґрунтовному аналізу медіаційних процедур у кримінальному судочинстві присвячені роботи таких зарубіжних

вчених, як Г. Девіс (Gwynn Davis) [3] та М. Райт (Martin Wright) [4], які розглядають медіацію як один із засобів забезпечення належної допомоги потерпілому. В.В. Землянською висвітлені окремі аспекти запровадження медіації в рамках кримінального провадження в Україні, зокрема, необхідність співпраці органів прокуратури з організаціями з підготовки медіаторів, роль медіатора у кримінальному судочинстві [5]. Водночас, до медіаторів не повинні ставитися вимоги щодо досягнення ними певного віку і наявності спеціальної освіти, і зазначається, що медіатором може бути будь-яка особа, присутність якої буде доцільна. Теоретичні засади відновного правосуддя досліджені у працях К. Канніна (Cris Cunneen), Л. Валгрейва (Lode Walgrave) та інших правників [6].

Незважаючи на значні напрацювання вчених стосовно деяких питань складових елементів процесу укладення угод про примирення, залишається недостатньо дослідженою наявна проблематика регламентованого законом порядку укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Відтак, означена тема дослідження потребує детального та комплексного аналізу з метою удосконалення чинного законодавства.

Тому метою статті є аналіз регламентованої нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [7] та інших правових актів порядку укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, визначення оптимальних шляхів удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо укладення такого виду угод. Так, результатом проведених досліджень стало надання пропозицій щодо забезпечення сторонам можливості ініціювати угоду про примирення у кримінальному провадженні щодо деяких тяжких та особливо тяжких злочинів; а потерпілому – подання до суду заяви або клопотання про скасування угоди про примирення у певних випадках; визначення конкретних шляхів для вдосконалення проекту Закону України «Про медіацію» [8] в частині положень, які регулюють набуття особою статусу медіатора, ведення реєстрів медіаторів, граничних строків медіації тощо.

У зв'язку з цим, окремі проблеми правозастосування, що виникають під час реалізації відповідних положень КПК щодо угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, потребують більш детального вивчення та вирішення на рівні вітчизняного за-

конодавства. Такі актуальні питання пов'язані з відсутністю належної правової регламентації порядку здійснення примирних процедур між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, зокрема, щодо відкриття/початку процедури медіації, участі медіатора під час укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Крім того, окреслені вище проблемні питання стосуються кола суб'єктів, які можуть брати участь в укладенні угоди, а також наслідків укладення даного виду угоди для сторін.

Відтак, дослідження окремих аспектів процедури укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим в контексті положень Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи є необхідним для надання пропозицій щодо вдосконалення цього процесу в Україні.

Правова регламентація процедури укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим

Особливий порядок кримінального провадження на підставі угод був запроваджений у національне кримінальне процесуальне законодавство на підставі значної кількості рекомендаційних міжнародних правових актів, прийнятих в рамках міжнародних організацій різних рівнів. Ці рекомендації мають на меті уніфікацію законодавства різних держав у сфері впровадження і функціонування інституту угод з метою дотримання прав людини та її основоположних свобод. До таких документів належать: Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи "Щодо спрощення кримінального правосуддя" від 17.09.1987 р. [9], Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15.09.1999 р. [10], Рамкове рішення Ради ЄС "Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві" (2001\220\JHA від 15.03.2001 р.) [11]. Зокрема, у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи "Щодо спрощення кримінального правосуддя" акцентовано увагу на необхідності спрощення кримінального судочинства, у тому числі, шляхом укладення мирових угод [9].

В цьому контексті слід наголосити, що ч.2 ст.8 КПК визначає – "принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини" [7]. Крім того, відповідно до ч.5 ст.9 КПК, "кримінальне процесуальне законодавство

України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини" (далі – ЄСПЛ). Законом України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23.02.2006 р. передбачено обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України та необхідність впровадження в українське кримінальне судочинство європейських стандартів захисту прав людини. У зв'язку з цим, у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод" від 11.12.2015 р. № 13 наголошено, що "при здійсненні кримінального провадження на підставі угод суди зобов'язані забезпечувати точне й неухильне застосування чинного законодавства, своєчасний та якісний їх розгляд, керуватися Конституцією України, Кримінальним кодексом України (КК), Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК), положеннями інших нормативно-правових актів України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також враховувати практику Європейського суду з прав людини та висновки Верховного Суду України" [12].

Нормативні положення, що регламентують особливі порядки кримінального провадження, містяться у розділі VI КПК України, одним із яких є кримінальне провадження на підставі угод (глава 35). Можливість укладення такого виду угод як угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим передбачено п.1 ч.1 ст.468 КПК [7].

Проаналізувавши порядок укладення угоди про примирення у цій категорії кримінальних проваджень, можна умовно виділити чотири його етапи: 1) етап ініціювання угоди; 2) етап підготовки та укладення угоди; 3) етап затвердження угоди судом; 4) етап виконання угоди. Оскільки найбільш вагомими проблемами, що стосуються здійснення кримінального провадження на підставі угод, найчастіше виникають під час підготовки, укладення угоди та затвердження її судом, основна увага в роботі присвячена саме цим етапам.

Етап ініціювання угоди

Слід відзначити, що на першому етапі ініціаторами укладення угоди про примирення можуть бути лише такі учасники кримінального провадження, як потерпілий, підозрюваний або обвинувачений, оскільки саме вони зацікавлені

у врегулюванні наявного між ними конфлікту в спрощеному порядку. Дія засади диспозитивності сторін угоди на етапі її ініціювання має вирішальне значення, адже обов'язку укласти угоду за наявності певних підстав законодавцем не встановлено і чітко простежується відсутність можливості держави впливати на рішення сторін щодо вирішення спору шляхом укладення угоди.

Етап підготовки та укладення угоди

Другий етап у кримінальному провадженні на підставі угод охоплює сукупність дій сторін угоди, а також дій інших осіб, які можуть брати участь у примирних процедурах, пов'язаних із обговоренням змісту майбутньої угоди та інших дій безпосередньо до моменту підписання угоди. Вести переговори стосовно укладення угоди про примирення можуть також захисник, представник потерпілого, законний представник або інша особа, погоджена сторонами, за винятком слідчого, прокурора або судді [7]. Одразу ж постає питання, чи доцільним є положення ч.1 ст.469 КПК, з якого випливає, що за таких обставин медіаторами можуть виступати особи, які не мають юридичної освіти і спеціальних знань, можуть взагалі не мати освіти чи не бути наділеними високими моральними якостями [7]. Надзвичайно важливу, а відтак, і вирішальну роль в даному випадку відіграє факт затвердження такої кандидатури сторонами угоди, що може негативно вплинути як на сутність примирних процедур, так і на їх результат у вигляді угоди. З метою врегулювання процесу відбору медіатора сторонами угоди, в Україні прийнято за основу проект Закону "Про медіацію", згідно з яким "медіація – альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору". Законопроект передбачає і встановлення державою певних критеріїв до особи, яка може бути медіатором [8].

Вимоги для набуття статусу медіатора не вичерпуються нормативними положеннями ч.1 ст.16 означеного законопроекту, адже додаткові вимоги для отримання статусу медіатора за відповідною спеціалізацією можуть встановлюватися законами України, організаціями, що забезпечують проведення медіації, об'єднаннями медіаторів, тощо. При цьому ч.3 ст.17 проекту Закону України визначено – "наявність спеціальної підготовки медіатора засвідчується сертифікатом (свідоцтвом тощо)", виданим на ім'я

медіатора, що підтверджує його право на участь у примирних процедурах, і, зокрема, у кримінальному провадженні в якості медіатора. Крім того, ст.14 проекту Закону України "Про медіацію" передбачено необхідність реалізації акредитованих об'єднаннями медіаторів програм спеціальної підготовки з медіації, за якими і проводиться таке навчання [8].

З огляду на запропоновані законодавцем нововведення, вважаємо, що перелік вимог, які ставляться до медіатора, який потенційно може брати участь у кримінальному провадженні, потребує суттєвого вдосконалення. Зокрема, рекомендуємо внести зміни, доповнивши норму законопроекту вимогою, яка стосується обов'язкової наявності у медіатора юридичної освіти, оскільки постає питання про те, чи матиме можливість такий медіатор за відсутності у нього документально підтвердженого рівня знань у галузі як матеріального, так і процесуального права, надавати кваліфіковану допомогу в процесі вирішення кримінально-правових спорів/конфліктів. Разом із тим, вбачається за необхідне і встановлення вищого порогу для віку, по досягненню якого набуття особою статусу медіатора стає можливим.

Згідно з Рекомендацією № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи та іншими вищеназваними міжнародними актами держави – члени РЄ (зокрема, й Україна) мають сприяти розвитку і запровадженню програм посередництва між потерпілим і правопорушником як загальнодоступної послуги [10].

Зважаючи на правову природу медіації, остання виступає однією з найбільш поширених форм ведення процедури примирення між потерпілим і правопорушником. Так, поняття медіації також сформульовано у Рамковому рішенні Ради ЄС "Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві" як "процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництва компетентної особи – медіатора" [11]. Проте, для проведення примирного процесу необхідна наявність декількох умов: а) визнання підозрюваним чи обвинуваченим факту своєї участі у вчиненні кримінального проступку або злочину; б) добровільність участі сторін у медіації; в) конфіденційність медіації, тобто всіх обговорень, що проводяться в ході медіації, та неможливість використання в подальшому отриманої інформації інакше, як за згодою сторін. Виняток має бути встановлений лише для інформації про інші злочини, яка може стати відомою у ході медіації. Це положення

означає також, що звіт медіатора, який подається прокурору, слідчому чи суду, не повинен розкривати зміст процесу посередництва, який відбувся, у ньому також не може даватися оцінка поведінки сторін у ході зустрічі.

Доступність медіації для сторін має стати одним із принципів медіації. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, встановлює, що медіація у кримінальних справах має бути доступним заходом [10]. Правовий зміст цього принципу полягає в тому, що, хоча послуги медіатора і можуть здійснюватися на платній основі, однак у випадку неспроможності принаймні однієї зі сторін сплатити їх вартість, цей факт не повинен бути причиною відмови від медіаційних процедур. Для осіб, які не мають об'єктивної можливості оплатити такий вид послуг, законодавством має бути передбачений механізм відшкодування витрат на медіатора та сплати вартості наданих ним послуг. Законодавству України відомий подібний механізм, який застосовується при відшкодуванні витрат на правову допомогу у кримінальному провадженні. Порядок оплати послуг медіатора у законопроекті на сьогодні чітко нормативно не врегульовано.

Рекомендацією № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи визначено, що медіація є незалежною та автономною в рамках кримінальної юстиції [10]. Вбачається, що реалізація такого положення має здійснюватися шляхом системного врегулювання здійснення медіаційних процедур на державному рівні. Запровадження вказаного інституту до галузі кримінального процесуального права передбачає необхідність безпосередньої участі держави в організаційно-структурній сфері такого посередництва. Відповідно до проекту Закону "Про медіацію" об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації та/або проводять навчання медіації мають право створювати і вести реєстри медіаторів у формі електронної бази даних [8]. Проте, відсутність конкретного медіатора у такому реєстрі не є підставою для неможливості обрання його для конкретної справи, адже споживачі послуг медіації, виходячи з контексту ст.18 законопроекту, повинні мати право самостійно обирати медіатора із кола осіб, які не включені до реєстру.

Вважаємо, що до положення ч.1 ст.18 проекту Закону "Про медіацію" слід внести зміни, якими би було передбачено створення і ведення Єдиного реєстру медіаторів України, що має сприяти уніфікації обліку медіаторів в Україні.

Крім того, вбачається за необхідне розміщення списків медіаторів на стендах, зокрема, у чергових частинах органів Національної поліції України, в органах прокуратури та суду для спрощення доступу до інформації про медіаторів певного регіону. Відтак, одразу після ініціювання укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим сторонами матимуть можливість ознайомитись зі списками медіаторів у приміщеннях вищезазначених органів або за допомогою відповідних електронних баз даних. Важливим є також і обрання сторонами угоди медіатора для здійснення примирних процедур виключно за домовленістю між собою. Найголовнішим критерієм відбору має стати ступінь довіри до медіатора з боку сторін, тому законопроектом логічно передбачено, що "сторони медіації самостійно обирають медіатора або медіаторів та визначають коло обговорюваних ними питань, варіанти врегулювання спору між ними, зміст договору за результатами медіації, строки та способи його виконання, а також інші питання стосовно їх спору та процедури медіації. Крім того, сторони медіації можуть користуватися порадами інших учасників медіації, але остаточне рішення приймається виключно сторонами медіації" [8]. Така позиція законодавця зумовлена, у першу чергу, тим, що процес медіації лежить у суб'єктивній площині сприйняття сторонами особи медіатора як незалежного посередника, відповідно його дії можуть бути ефективними лише за умови повної довіри медіатору сторонами процесу. Отже, сторони угоди наділені правом здійснювати вибір медіатора на власний розсуд.

З огляду на вищевикладене, вирішального значення для укладання угоди про примирення та прийняття на цій основі подальших процесуальних рішень набуває сам по собі факт примирення між сторонами угоди. Через відсутність належної нормативної регламентації примирних процедур під час здійснення кримінального провадження, актуальним є питання прийняття на основі наявного проекту спеціального Закону України "Про медіацію", яким і слід визначити базові принципи проведення медіації; вимоги до медіаторів; детальний порядок їх підготовки; права, обов'язки та відповідальність медіаторів; етапи процедури здійснення медіації; підстави її припинення, ін.

У разі укладення угоди про примирення певні межі процесуальної самостійності гарантовані особам, наділеним процесуальним статусом потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого.

Момент, з якого ці учасники кримінального провадження можуть ініціювати укладення угоди про примирення, визначено ч.5 ст.469 КПК – "в будь-який момент після повідомлення особі про підозру". Цією ж нормою закріплено й кінцеву межу можливості ініціювання такої угоди - вихід суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку [7]. Протягом цього часу наміри сторони або сторін укласти угоду можуть виражатись у формі як усної (внесеної слідчим або прокурором до протоколу відповідної процесуальної дії, а судом – до журналу судового засідання)/письмової (переданої безпосередньо слідчому, прокурору чи суду) заяви, так і готового проекту угоди про примирення.

Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, то, згідно з ч.1 ст.474 КПК, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою має невідкладно надсилатися до суду. Прокурор вправі відкласти направлення обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди [7]. Наведене, зокрема, пов'язано з тим, що факт ініціювання укладення угоди стороною захисту може використовуватись для затягування розслідування з метою недопущення належного збору доказової інформації в даному кримінальному провадженні.

Зважаючи на відзначені вище положення, виникає питання стосовно порядку відкриття процедури медіації. За ч.7 ст.469 КПК слідчий, прокурор лише зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їх право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення [7]. Водночас чинний КПК не передбачає вимоги стосовно обов'язкової наявності окремого процесуального документа про це, а відтак, не визначає можливі наслідки його складання. При цьому, проектом Закону "Про медіацію" передбачено момент початку здійснення процедури медіації – "медіація починається в день, коли сторони погодились зустрітись з медіатором для проведення процедури медіації. Якщо одна зі сторін направила в письмовій формі пропозицію про зустріч з медіатором для проведення процедури медіації і протягом тридцяти днів з дня направлення цієї пропозиції або протягом іншого строку, зазначеного в пропозиції, не

отримала згоду іншої сторони на проведення медіації, така пропозиція вважається відхиленою" [8]. На сьогодні відсутність у КПК такої норми тягне за собою ряд інших питань, пов'язаних з можливістю зупинення строків досудового розслідування на час примирних процедур. Крім того, актуальним є питання про те, чи є намір сторін конфлікту укласти угоду про примирення та використання з цією метою процедури медіації підставою для зупинення кримінального провадження на час проведення медіації у встановленому законом порядку?

Вважаємо, що дане питання є неоднозначним і потребує вирішення, зважаючи на те, що внесення до КПК і проекту Закону України "Про медіацію" норми стосовно зупинення строків досудового розслідування на час медіації дасть можливість сторонам угоди зловживати своїми процесуальними правами, затягуючи процес, адже з'явиться можливість розпочати процедуру медіації без наміру завершити її укладенням угоди. Так, КПК прямо передбачає, що сторони можуть не досягти згоди щодо укладення угоди, а тому факт її ініціювання, що не має наслідком її реальне укладення, не матиме жодного процесуального значення. При цьому, слід враховувати, що у разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання та твердження, що були зроблені сторонами з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості.

Крім того, у законопроекті "Про медіацію" не міститься чіткого визначення граничних строків проведення медіації, що є необхідним для уникнення невинуватого затягування часових меж розв'язання кримінально-правових конфліктів. Отже, нагальним є вирішення питання про доцільність внесення змін до статей 280 і 335 КПК, що регламентують підстави зупинення досудового розслідування та судового провадження.

Важливим є положення п.2.1 "Прикінцевих та перехідних положень" проекту Закону України "Про медіацію", в якому міститься пропозиція внести зміни до ч.2 ст.65 КПК, а саме, що медіатори не можуть бути допитані як свідки щодо обставин, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням обов'язків медіатора за винятком випадків, встановлених чинним законодавством. Наведена норма спрямована, перш за все, на забезпечення максимального рівня довіри між медіатором та сторонами угоди, які його обрали за домовленістю між собою.

На сьогодні загальна тенденція свідчить, що ставлення до інституту примирення серед пра-

цівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів є доволі позитивним. У Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській областях наявне позитивне ставлення до інституту примирення сторін серед опитаних співробітників слідчих підрозділів – 306 (83,15 %); працівників суду – 418 (93,72 %); захисників – 436 (76,90 %).

Позитивним для практики правозастосування є нормативне положення ч.7 ст.469 КПК, адже на слідчого, прокурора покладається обов'язок довести до відома підозрюваного й потерпілого інформацію про їх право на примирення, роз'яснити механізм реалізації цього права, а також не чинити будь-яких перешкод в укладенні відповідної угоди. При цьому слідчий та/або прокурор повинні роз'яснити підозрюваному і потерпілому наслідки укладення та затвердження угоди про примирення, які закріплені в ч.1 ст.473 КПК [7]. Для підозрюваного чи обвинуваченого – це "обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями статей 394 і 424 КПК та відмова від здійснення прав, передбачених п.1 ч.4 ст.474 КПК", а саме, права на справедливий суд в контексті ст.6 КЗПЛ; 2) для потерпілого – це, по-перше, "обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями статей 394 і 424 КПК" [7]; по-друге, позбавлення його права вимагати в подальшому притягнення особи, з якою він уклав угоду, до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення; по-третє, позбавлення права "змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди").

Отже, підозрюваний чи обвинувачуваний обмежуються в праві на оскарження рішення суду в апеляційному або касаційному порядку, як і при укладенні угоди про визнання винуватості, а також позбавляються права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожен обставину кримінального правопорушення, що підлягає доказуванню відповідно до вимог ст.91 КПК [7].

Категорії кримінальних правопорушень, провадження за якими може здійснюватися на підставі угоди про примирення

Слід звернути увагу на встановлені ч.3 ст.469 КПК обмеження щодо категорії кримінальних правопорушень, провадження за якими здійснюється на підставі угоди про примирення. Мова йде лише про провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення, яке здійснюється щодо кримінальних правопорушень, визначених ст.477

КПК. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається [7]. Відтак, логічно постає питання про те, чи дійсно в окреслених вище випадках має прояв засада диспозитивності, адже цілком імовірно є ситуація, коли особа має статус підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, а потерпілий за власним волевиявленням або разом із підозрюваним чи обвинуваченим бажають укласти угоду про примирення, проте законодавством можливістю ініціювати і укласти такий вид угоди вони не наділені. Логіка законодавця полягає в тому, що тяжкі та особливо тяжкі злочини становлять підвищену небезпеку для суспільства, тому укладення угоди про примирення стосовно таких злочинів не допускається, за винятком кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Проте, на сьогодні простежується поступова тенденція до збільшення обсягу прав сторін кримінального провадження в контексті засади диспозитивності, а означене положення ч.3 ст.469 КПК не в повній мірі з нею узгоджується.

Проблема співвідношення понять «приватний інтерес» і «публічний інтерес», їх значення для укладення угоди при примирення

У той же час, укладення угоди про примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим не повинно завдавати шкоди іншим охоронюваним законом інтересам, ніж ті, які сторони намагаються захистити шляхом укладення такої угоди. Іншими словами, сторони угоди не можуть на власний розсуд узгоджувати покарання, погодитись на його призначення або на призначення покарання і звільнення від його відбування з випробуванням у випадках, коли внаслідок вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину була завдана шкода в тому числі державним та/або суспільним інтересам. На нашу думку, сторонам слід надати право на ініціювання та укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо деяких тяжких і особливо тяжких злочинів з урахуванням характеру інтересів, яким було завдано шкоду внаслідок вчинення таких категорій кримінальних правопорушень. Водночас при вирішенні питання про доцільність надання такого права сторонам угоди про примирення необхідно дотримуватися правової по-

зиції, висловленої Верховним Судом України у справі за № 5-27кв16 від 31.03.2016 р., стосовно таких базових категорій як "приватний інтерес", "публічний інтерес", їх оптимального співвідношення та взаємозв'язку у кожному конкретному випадку, а також щодо забезпечення балансу між приватними та суспільними (публічними) інтересами у кримінальному провадженні на підставі угод [13].

Слід звернути увагу на те, що сприятливим фактором для сторони захисту є можливість скорочення процедури здійснення як досудового розслідування, так і судового розгляду. Тому, якщо домовленостей досягнуто на стадії досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Відтак, суттєво скорочуються процесуальні строки та пов'язані з ними правообмеження для підозрюваного (зокрема, застосований щодо нього запобіжний захід). Водночас прокурору надане право відкласти направлення до суду вказаних процесуальних документів відповідно до вимог ч.1 ст.474 КПК.

Етап затвердження угоди судом

Цей етап є третім структурним елементом процедури укладення угоди про примирення. Переконавшись у тому, що угоду може бути затверджено, суд ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання (ч.1 ст.475 КПК) [7].

У правозастосовній практиці існує ризик виникнення ситуації, в якій після затвердження судом угоди про примирення особа, яка на момент укладення угоди мала статус підозрюваного чи обвинуваченого, вчиняє нове кримінальне правопорушення проти особи, яка мала статус потерпілого на час укладення цієї ж угоди. Тобто, фактично примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим відбулося на момент укладення угоди, а після її затвердження потерпілий вже не може відмовитись від неї навіть через те, що такою особою було вчинено інше кримінальне правопорушення проти його життя, здоров'я, майна, честі, гідності, тощо. Очевидно, що при виникненні вказаних обставин потерпілий мав би можливість скористатися правом відмовитися від укладеної угоди за наявності певних підстав, якщо був би наділений таким правом, а конкретні підстави для цього були встановлені кримінальним процесуальним законом. Тому пропонуємо внести відповідні зміни до КПК, основною метою яких було б наділення потерпілого правом подати до суду заяву або

клопотання про скасування угоди про примирення у зв'язку з вчиненням після затвердження угоди про примирення нового/іншого кримінального правопорушення проти нього або членів його сім'ї чи близьких родичів особою, яка на момент затвердження угоди мала статус підозрюваного чи обвинуваченого, і встановити процесуальний строк, протягом якого потерпілий міг би звернутися до суду з такою заявою чи клопотанням. Наслідками задоволення такої заяви чи клопотання має бути скасування судом затвердженої угоди про примирення та продовження досудового розслідування або судового розгляду залежно від того, на якій стадії процесу угода була укладена, та відкриття кримінального провадження стосовно вчинення нового кримінального правопорушення.

Етап виконання угоди

У випадку невиконання угоди про примирення право на звернення до суду з клопотанням про скасування вироку мають і потерпілий, і прокурор. Осіб, які умисно не виконують таку угоду, може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Висновки

Законодавче врегулювання окремих положень КПК щодо процедури укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим потребує вдосконалення, напрямами якого повинні бути: 1) прийняття Закону України "Про медіацію" на основі відповідного проекту з урахуванням положень Рекомендації

№ R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи та інших актів міжнародного права; 2) внесення змін до ч.1 ст.469 КПК України шляхом встановлення вимог до осіб, які можуть бути медіаторами під час примирних процедур і конкретизації відповідних вимог в означеному вище законі; 3) вирішення питання про доцільність внесення змін до статей 280 та 335 КПК України, що регламентують підстави та порядок зупинення досудового розслідування та судового провадження відповідно; 4) встановлення граничних строків проведення медіаційної процедури та виконання укладеної за її результатами угоди, що є необхідним для уникнення невинуватого затягування часових меж вирішення кримінально-правових конфліктів; 5) наділення сторін правом ініціювання угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо деяких тяжких і особливо тяжких злочинів з урахуванням характеру інтересів, яким було завдано шкоду внаслідок вчинення таких злочинів; 6) наділення потерпілого правом подання до суду заяви або клопотання про скасування угоди про примирення у зв'язку з вчиненням після затвердження угоди про примирення нового/іншого кримінального правопорушення проти нього або членів його сім'ї та близьких родичів особою, яка на момент затвердження угоди мала статус підозрюваного чи обвинуваченого, і встановлення процесуального строку, протягом якого потерпілий міг би звернутись до суду з такою заявою чи клопотанням; тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неледва Н. В. Деякі проблеми відмови судом у затвердженні угоди про примирення у кримінальному процесі. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/juspradenc9.pdf#page=213>.
2. Карпенко М. І. Угода про примирення у кримінальному процесі. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21TN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=jnn_2013_6_11.
3. Gwynn Davis, Heinz Messmer, Mark S. Making Amends: Mediation and Reparation in Criminal Justice, 1992. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=jBuljVywzXwC&oi=fnd&pg=PR6&dq=mediation+criminal+justice&ots=CY92hpp9Rw&sig=IKv4yp0MKo8VopolyHp6xPeiRTg&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20criminal%20justice&f=false.
4. Support for Crime Victims in a Comparative Perspective : A Collection of essays dedicated to the memory of Prof. Frederic McClintock. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=_c42QRbPD80C&oi=fnd&pg=PA189&dq=mediation+in+criminal+&ots=0gQwTD6LZ-&sig=ZNmIU8O_0dgURzYJe4ebAT7zyS0&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20in%20criminal&f=false.
5. Землянська В. В. Запровадження медіації у кримінальне судочинство України. URL: https://issuu.com/uccg/docs/09zem_zaprov_visnproc_2004.
6. Restorative Justice: Theoretical Foundations edited by : Elmar G. M. Weitekamp, Hans-Jürgen Kerner, 2002. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=yIS3AAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=mediation+criminal+justice&ots=slma-3vILH&sig=bjVfVgQGai6MLCG5o9aKw0yOsm0&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20criminal%20justice&f=false.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 № 4651–VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

8. Про медіацію : Проект Закону України від 17.12.2015 № 3665. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9.
9. Recommendation № 6 R (87) 18 of the Committee of Ministers to member states concerning the simplification of criminal justice of 17.09.1987. URL: [http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR\(87\)18e.pdf](http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR(87)18e.pdf).
10. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters of 15.09.1999. URL: <https://rm.coe.int/1680706970>.
11. Council framework decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001\220\JHA). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN>.
12. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.
13. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у справі № 5-27к16 від 31.03.2016. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\).D66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents).D66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0).

REFERENCES

1. Neledva, N. V. *Deyaki problemy vidmovy sudom u zatverdzhenni uhody pro prymyrennya u kryminal'nomu protsesi* [Some problems of refusal by the court in approving the agreement on reconciliation in the criminal process]. Retrieved from: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/juspradenc9.pdf#page=213> [in Ukr.].
2. Karpenko, M. I. *Uhoda pro prymyrennya u kryminal'nomu protsesi* [The agreement on reconciliation in the criminal process]. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21TN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=jnn_2013_6_11 [in Ukr.].
3. Gwynn, Davis, Heinz, Messmer, & Mark, S. (1992). *Making Amends: Mediation and Reparation in Criminal Justice*. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=jBuljVywzXwC&oi=fnd&pg=PR6&dq=mediation+criminal+justice&ots=Cy92hpp9Rw&sig=IKv4yp0MKo8VopolyHp6xPeiRTg&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20criminal%20justice&f=false [in Eng.].
4. *Support for Crime Victims in a Comparative Perspective: A Collection of essays dedicated to the memory of Prof. Frederic McClintock*. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=_c42QRbPD80C&oi=fnd&pg=PA189&dq=mediation+in+criminal+&ots=0gQwTD6LZ-&sig=ZNmIU8O_0dgURzYJe4ebAT7zyS0&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20in%20criminal&f=false [in Eng.].
5. Zemlyans'ka, V. V. *Zaprovadzhennya mediatsiyi u kryminal'ne sudochynstvo Ukrayiny* [Introduction of mediation in the criminal justice of Ukraine]. Retrieved from: https://issuu.com/uccg/docs/09zem_zaprov_visnproc_2004 [in Ukr.].
6. Elmar, G. M. (Ed.). (2002). *Restorative Justice: Theoretical Foundations* edited by: Weitekamp, Hans-Jürgen Kerner. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=yIS3AAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=mediation+criminal+justice&ots=slma-3vllH&sig=bjVfVgQGai6MLCG5o9aKw0yOsm0&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20criminal%20justice&f=false [in Eng.].
7. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny* [Criminal Procedural Code of Ukraine]. (13.04.2012 No 4651-6). Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukr.].
8. *Pro mediatsiyu* [About mediation]. Proekt Zakonu Ukrayiny (17.12.2015 No 3665). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9 [in Ukr.].
9. Recommendation No 6 R (87) 18 of the Committee of Ministers to member states concerning the simplification of criminal justice of 17.09.1987. Retrieved from: [http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR\(87\)18e.pdf](http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR(87)18e.pdf) [in Eng.].
10. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters of 15.09.1999. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680706970> [in Eng.].
11. Council framework decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001\220\JHA). Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN> [in Eng.].
12. *Pro praktyku zdiysnennya sudamy kryminal'noho provadzhennya na pidstavi uhod* [On the practice of conducting criminal proceedings on the basis of agreements]. Postanova Plenumu Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav (11.12.2015 No 13). Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15> [in Ukr.].

13. *Postanova Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny u spravi No 5-27ks16 vid 31.03.2016* [Decree of the Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court of Ukraine in case No 5-27x16 dated March 31, 2013]. Retrieved from: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/D66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/D66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0) [in Ukr.].

Надійшла 27.03.2018

РЕКОМЕНДОВАНЕ ЦИТУВАННЯ (RECOMMENDED CITATION), АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS)

Давиденко С. В., Боковикова Є. О. Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим: проблеми вдосконалення правового регулювання. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 2. С. 56–65. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_2_9.pdf DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1253356>

Проаналізовано порядок укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим із застосуванням медіаційних процедур як особливий порядок кримінального провадження. Визначено шляхи вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з урахуванням міжнародних стандартів здійснення відновного правосуддя та запропоновано його основні напрями: прийняття Закону України "Про медіацію", конкретизація вимог до медіаторів, встановлення граничних строків проведення медіаційної процедури, наділення сторін правом ініціювати укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо деяких тяжких і особливо тяжких злочинів, надання у визначених законом випадках потерпілому права на подання до суду заяви або клопотання про скасування угоди про примирення.

Ключові слова: кримінальне провадження; угода; примирення; медіація; потерпілий; підозрюваний; обвинувачений

Давыденко С.В., Боковикова Е.А. Соглашение о примирении между потерпевшим и подозреваемым или обвиняемым: проблемы усовершенствования правового регулирования

Проанализирован порядок заключения соглашения о примирении между потерпевшим и подозреваемым или обвиняемым с использованием медиационных процедур как особый порядок уголовного производства. Определены способы усовершенствования уголовного процессуального законодательства Украины с учетом международных стандартов осуществления восстановительного правосудия и предложены его основные направления: принятие Закона Украины «О медиации», конкретизация требований к медиаторам, установление граничных сроков проведения медиационной процедуры, наделение сторон правом инициировать заключение соглашения о примирении в уголовном производстве относительно некоторых тяжких и особо тяжких преступлений, предоставление в определенных законом случаях потерпевшему права на подачу в суд заявления или ходатайства об отмене соглашения о примирении.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство; соглашение; примирение; медиация; потерпевший; подозреваемый; обвиняемый

Davydenko S.V., Bokovykova Ye.O. Reconciliation Agreement Between the Victim and the Suspected or Accused: Improvement of Legal Regulation

Certain aspects of making an agreement on reconciliation between the victim and the suspected or accused with the use of mediation procedures have been considered in the context of the principles of the Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe, in particular regarding Recommendation № R (87) 18 of the Committee of Ministers to member states concerning the simplification of criminal justice and council framework decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings. In our opinion, bringing Ukrainian legislation into line with European standards of justice needs to make changes to the norm of part 1 of art.469 of Criminal procedure code, and to determine the mediator's candidacy by establishing criteria for the mediator's selection by the parties to the agreement. In order to provide access of mediation measures in criminal proceedings, there must be made provisions in legislation concerning the creation of a State mediation service, a mechanism for reimbursement of mediator expenses and payment of the cost of its services, including by the state. Due to the lack of the proper legislative regulation of reconsolidation procedures, the adoption of a special Law of Ukraine "About mediation" has been proposed and its content has been defined in the article according to the draft law of Ukraine. Giving parties the right to initiate a reconciliation agreement in criminal proceedings concerning some serious and especially grave offenses, taking into account the nature of the interests that were suffered owing to such crime commitment, has been proposed. Risks that may arise after approval of reconciliation agreement by the court have been analyzed and proposals concerning the improvement of current legislation have been suggested. The proposals are connected with empowering the victim a right to file an application or petition for the abolition of the conciliation agreement in connection with the commission of a new offense against him or his family members and close relatives after the approval of the agreement by a person who, at the time of the approval of the agreement, had the status of a suspect or accused; and establishing a procedural deadline during which the victim could appeal to the court with such a statement or petition.

Key words: criminal proceedings; agreement; reconciliation; mediation; victim; suspected; accused